

Henning Mankell

De witte leeuw

Uit het Zweeds vertaald
door Cora Polet

DE GEUS

Vijfentwintigste druk

Oorspronkelijke titel *Den vita lejoninnan*, verschenen bij Ordfronts Förlag AB,
Stockholm

Oorspronkelijke tekst © Henning Mankell 1993

Eerste Nederlandstalige uitgave © Cora Polet en De Geus BV, Breda 1999

Deze editie © De Geus BV, Breda 2010

*Published by agreement with Ordfronts Förlag AB, Stockholm,
and Leonhardt & Hoier Literary Agency aps, Copenhagen*

Omslagontwerp Mijke Wondergem

Beeldredactie Berry van Gerwen

Omslagillustratie © Tanner Productions/Corbis

ISBN 978 90 445 1583 1

NUR 332, 305

Niets uit deze uitgave mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt
worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze
dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van De Geus BV,
Postbus 1878, 4801 BW Breda, Nederland. Telefoon: 076 522 8151.

Internet: www.degeus.nl

Proloog

Zuid-Afrika, 1918

Laat in de middag van 21 april 1918 zaten drie mannen in een onopvallend café in Kensington, Johannesburg. Ze waren jong. De jongste, Werner van der Merwe, was kort daarvoor negentien geworden. De oudste, Henning Klopper, was tweeëntwintig. De derde man van het groepje heette Hans du Pleiss en zou over een paar weken eenentwintig worden. Ze hadden afgesproken om deze dag plannen voor zijn verjaardag te maken. Niet een van hen dacht eraan, ja had er ook maar een flauw vermoeden van, dat hun ontmoeting in het café in Kensington van historische betekenis zou zijn. Het vieren van de verjaardag van Hans du Pleiss zou die middag niet eens ter sprake komen. Ook Henning Klopper, die met het voorstel kwam dat te zijner tijd de hele Zuid-Afrikaanse samenleving zou veranderen, had geen idee van de reikwijdte of de consequenties van zijn eigen, nog onrijpe gedachten.

Het waren drie jongemannen die onderling nogal verschilden en die ieder een ander temperament en karakter hadden. Maar ze hadden ook iets gemeen. Iets wat boven al het andere uitsteeg. Ze waren Boere. Alledrie stamden ze uit een roemrijk geslacht dat in de jaren tachtig van de zeventiende eeuw tijdens een van de eerste grote immigratiegolven van ontheemde Hollandse hugenoten naar Zuid-Afrika was gekomen. Toen de Engelse invloed in Zuid-Afrika toenam om ten slotte in openlijke onderdrukking uit te monden, waren de Boere met hun ossenwagens aan hun lange trek naar het binnenland, naar de eindeloze vlakten van Transvaal en Oranje Vrijstaat, begonnen. Voor deze drie jongemannen, net als voor alle Boere, waren vrijheid en onafhankelijkheid van wezenlijk belang om hun taal en cultuur voor de ondergang te vrijwaren. Die vrijheid stond er borg voor dat er geen ongewenste versmelting met de gehate bevolking van Engelse komaf zou plaatsvinden en zeker geen vermenging met de zwarten die het land bevolkten of met de Indiase minderheid die in kust-

steden als Durban, Port Elizabeth en Kaapstad in haar onderhoud voorzag door handel te drijven.

Henning Klopper, Werner van der Merwe en Hans du Pleiss waren Boere. Een feit dat ze nooit konden vergeten of uit hun gedachten zetten. Het was vooral iets waar ze trots op waren. Vanaf hun vroegste kinderjaren hadden ze geleerd dat ze tot een uitverkoren volk behoorden. Maar dit was eigenlijk zo vanzelfsprekend dat het zelden ter sprake kwam als ze elkaar dagelijks in het kleine café ontmoetten. Het was domweg een feit, een onuitgesproken voorwaarde voor hun vriendschap en hun vertrouwelijkheid, voor hun gedachten en gevoelens.

Omdat ze alledrie op het kantoor van de Zuid-Afrikaanse Spoorwegmaatschappij werkten, gingen ze na afloop van de werkdag gezamenlijk naar het café. Meestal praatten ze over meisjes, droomden over hun toekomst, spraken over de grote oorlog die in Europa nu op zijn hevigst woedde. Maar dit keer zat Henning Klopper zwijgend in gedachten verzonken. De anderen, die gewend waren dat hij de meest spraakzame was, keken hem vragend aan.

‘Ben je ziek?’ vroeg Hans du Pleiss. ‘Heb je soms malaria?’

Henning Klopper schudde afwezig zijn hoofd zonder te antwoorden.

Hans du Pleiss haalde zijn schouders op en richtte het woord tot Werner van der Merwe.

‘Hij denkt’, zei Werner. ‘Hij denkt na over hoe hij dit jaar reeds meer salaris kan gaan verdienen, zes in plaats van vier pond per maand.’

Het was een van hun steeds terugkerende gespreksonderwerpen, hoe ze hun onwillige chefs ervan moesten overtuigen hun karige loon te verhogen. Ze twijfelden er niet aan dat hun carrière bij de Zuid-Afrikaanse Spoorwegmaatschappij hen op de lange termijn naar topfuncties zou leiden. Ze beschikten alledrie over een groot zelfvertrouwen, waren intelligent en energiek. Het probleem was alleen dat het volgens hen allemaal zo ondraaglijk langzaam ging.

Henning Klopper pakte zijn kopje en nam een slokje koffie. Met zijn vingertoppen voelde hij of zijn hoge witte boord goed zat.

Daarna streek hij langzaam over zijn keurig gekamde haar waarvan de scheiding in het midden zat.

‘Ik wou jullie iets vertellen dat veertig jaar geleden gebeurd is’, zei hij langzaam.

Werner van der Merwe tuurde naar hem vanachter zijn bril zonder randen.

‘Je bent nog te jong, Henning’, zei hij. ‘Over achttien jaar kun je ons een veertigjarige herinnering vertellen, maar nu nog niet.’

Henning Klopper schudde zijn hoofd.

‘Het is niet mijn herinnering’, antwoordde hij. ‘Het gaat ook niet over mij of mijn familie. Het gaat over een Engelse sergeant die George Stratton heette.’

Hans du Pleiss onderbrak zijn poging zijn cigarillo aan te steken.

‘Sinds wanneer interesseer jij je voor de Engelsen?’ vroeg hij. ‘Een goede Engelsman is een dode Engelsman, of hij nu sergeant, politicus of mijnopzichter is.’

‘Hij is dood’, zei Henning Klopper. ‘Sergeant George Stratton is dood. Maak je maar geen zorgen. Ik wou het juist over zijn dood hebben. Hij stierf veertig jaar geleden.’

Hans du Pleiss deed zijn mond open om opnieuw een tegenwerping te maken, maar Werner van der Merwe legde haastig zijn hand op Du Pleiss’ schouder.

‘Stil’, zei hij. ‘Laat Henning vertellen.’

Henning Klopper nam nog een slokje koffie en veegde met een servet zorgvuldig zijn mond en dunne, blonde snor af.

‘Het was april 1878’, begon hij. ‘Ten tijde van de Britse oorlog tegen de in opstand gekomen Afrikaanse stammen.’

‘De oorlog die ze verloren’, zei Hans du Pleiss. ‘Alleen Engelsen kunnen een oorlog tegen wilden verliezen. Bij Isandlwana en Rorke’s Drift heeft het Engelse leger laten zien wat het werkelijk kan. Zich door wilden in de pan laten hakken.’

‘Laat hem toch vertellen’, zei Werner van der Merwe. ‘Val hem niet steeds in de rede.’

‘Wat ik ga vertellen heeft zich ergens in de buurt van Buffalo River afgespeeld’, zei Henning Klopper. ‘De rivier die de inboorlingen de Gongqo noemen. De afdeling van de Mounted Rifles die

onder bevel van Stratton stond, had op een open veld naast de rivier haar tenten opgeslagen en postgevat. Voor haar lag een lage berg waarvan ik de naam vergeten ben. Maar achter die berg bevond zich een groep Xhosa-krijgers. Het waren er niet veel en ze waren slecht bewapend. De soldaten van Stratton hoefden zich geen zorgen te maken. Op verkenning uitgezonden spionnen hadden hun verzekerd dat het Xhosa-leger ongeorganiseerd was en zijn terugtocht scheen voor te bereiden. Bovendien verwachtten Stratton en de officieren die dag versterking van minstens nog een bataljon. Maar opeens was er iets vreemds aan de hand met sergeant Stratton, een man die erom bekend stond nooit zijn kalmte te verliezen. Hij ging de ronde doen om afscheid van zijn soldaten te nemen. Degenen die hem gezien hebben, vertelden dat het was alsof hij plotseling koorts had gekregen. Daarna trok hij zijn pistool en schoot zich voor het front van zijn soldaten door het hoofd. Hij was zesentwintig toen hij bij Buffalo River stierf. Vier jaar ouder dan ik nu.'

Henning Klopper zweeg abrupt, alsof het einde van het verhaal ook hem verrast had. Hans du Pleiss blies een kringetje van de rook uit zijn cigarillo en scheen op een vervolg te wachten. Werner van der Merwe knipte met zijn vingers naar de zwarte kelner die in een ander deel van het café een tafeltje schoonveegde.

'Is dat alles?' vroeg Hans du Pleiss.

'Ja', antwoordde Henning Klopper. 'Vind je het soms niet genoeg?'

'Ik denk dat we nog wel een kopje koffie lusten', zei Werner van der Merwe.

De zwarte, manke kelner nam buigend hun bestelling op en verdween door de klapdeur naar de keuken.

'Waarom vertel je ons dit?' vroeg Hans du Pleiss. 'Een Engelse sergeant die een zonnesteek oploopt en zich doodschiet?'

Henning Klopper keek verbaasd naar zijn vrienden.

'Begrijpen jullie dat dan niet? Begrijpen jullie het echt niet?'

Zijn verbazing was oprecht, helemaal niet gespeeld of gemaakt.

Toen hij het verhaal over sergeant Strattons dood toevallig in een tijdschrift in zijn ouderlijk huis had aangetroffen, had hij onmiddellijk gedacht dat het met hem te maken had. Hij las in

het lot van sergeant Stratton iets wat ook op hem betrekking had. Die gedachte had hem in het begin verbaasd omdat ze zo volstrekt onwaarschijnlijk was. Wat kon hij gemeen hebben met een ken- nelijk krankzinnig geworden sergeant uit het Engelse leger, die de loop van een pistool op zijn slaap had gezet en overgehaald had?

In feite was het niet de beschrijving van Strattons lot geweest die zijn aandacht getrokken had, maar de laatste regels van het artikel. Een soldaat, die getuige van het voorval was geweest, had veel later verteld dat sergeant Stratton op zijn laatste dag aan één stuk door enkele woorden voor zich uit had gemompeld, alsof hij een bezwe- ring uitsprak. *Ik pleeg liever zelfmoord dan dat ik levend in handen van Xhosa-krijgers val.*

Precies zo zag Henning Klopper zijn eigen situatie, als die van een Boer in een steeds sterker door de Engelsen gedomineerd Zuid-Afrika. Het was alsof hij plotseling begreep dat ook hij voor de keuze van sergeant Stratton werd gesteld.

Onderwerping, had hij gedacht. Niets kan erger zijn dan in een situatie te moeten leven waarin men geen baas meer over zichzelf is. Heel mijn familie, heel mijn volk leeft onder Engelse wetgeving, onder Engelse dwingelandij, onder Engelse verachting. Onze cul- tuur wordt van alle kanten bedreigd en we worden met opzet door het slijk gehaald. De Engelsen zullen systematisch proberen ons kapot te maken. Het grootste gevaar dat onderwerping met zich meebrengt, is dat het een gewoonte wordt, dat het tot een berus- ting leidt die als een verlamdend gif je bloed binnendringt, misschien zonder dat je het ook maar opmerkt. Op dat moment is de onderwerping een voldongen feit geworden. Dan is het laatste bastion gevallen, is het bewustzijn verduisterd en begint het langzaam af te sterven.

Tot nu toe had hij met Hans du Pleiss en Werner van der Merwe nooit over zijn ideeën gesproken. Maar het was hem niet ontgaan dat, als ze het over hun door de Engelsen aangedane vernederingen hadden, zijn vrienden steeds vaker bittere en iro- nische opmerkingen maakten. Wat ontbrak was een natuurlijke woede, de woede die zijn vader ooit de wapenen tegen de Engelsen had doen opnemen.

Dat had hem beangstigd. Wie moest zich in de toekomst tegen de Engelsen verzetten als zijn generatie het niet deed? Wie moest de rechten van de Boere verdedigen als hij het niet deed? Of Hans du Pleiss of Werner van der Merwe?

De geschiedenis van sergeant Stratton had hem iets duidelijk gemaakt wat hij wel wist, maar het was alsof hij zich nu niet langer aan dit inzicht kon onttrekken.

Ik pleeg liever zelfmoord dan dat ik me onderwerp. Maar omdat ik wil blijven leven, dient de oorzaak van de onderwerping geëlimineerd te worden.

Hoe eenvoudig en moeilijk, maar ook hoe ondubbelzinnig was het alternatief.

Hij had geen idee waarom hij juist deze dag had uitgekozen om zijn vrienden over sergeant Stratton te vertellen. Maar opeens had hij het gevoel gehad dat hij niet langer kon wachten. De tijd was er rijp voor, ze konden niet langer alleen maar over de toekomst dromen en zich bezighouden met plannen maken voor het vieren van verjaardagen wanneer ze hun middagen en avonden in hun stamcafé doorbrachten. Er waren belangrijker dingen dan dat, dingen die bepalend voor hun toekomst zouden zijn. Engelsen die het in Zuid-Afrika niet naar hun zin hadden, konden naar hun vaderland terugkeren of naar andere buitenposten in het schier eindeloze Britse rijk gaan. Maar voor Henning Klopper en voor andere Boere was er alleen Zuid-Afrika. Eens, bijna tweehonderdvijftig jaar geleden, hadden ze hun schepen achter zich verbrand, hadden ze de godsdienstvervolgingen de rug toegekeerd en Zuid-Afrika ontdekt als het verloren paradijs. Door hun ontberingen hadden ze het idee gekregen een uitverkoren volk te zijn. Hier, op de zuidpunt van het Afrikaanse continent, lag hun toekomst. Het ging óf om een toekomst met perspectief óf om een onderwerping die tot hun langzame maar onverbiddelijke vernietiging zou leiden. De oude kelner kwam hinkend met een blad koffie aanlopen. Met onhandige gebaren nam hij het gebruikte serviesgoed weg en zette schone kopjes en een pot koffie neer. Henning Klopper stak een sigaret op en keek zijn vrienden aan.

‘Begrijpen jullie het niet?’ vroeg hij opnieuw. ‘Begrijpen jullie

niet dat wij voor dezelfde keuze als sergeant Stratton staan?’

Werner van der Merwe zette zijn bril af en poetste de glazen met zijn zakdoek schoon.

‘Ik moet je duidelijk kunnen zien, Henning Klopper’, zei hij. ‘Ik wil met eigen ogen zien dat jij het zelf bent die tegenover me zit.’

Henning Klopper werd ineens kwaad. Waarom begrepen ze niet wat hij zeggen wou? Was het echt mogelijk dat alleen hij dit soort gedachten had?

‘Zien jullie dan niet wat er om ons heen gebeurt?’ vroeg hij. ‘Als wij zelf niet bereid zijn om ons recht op Boer zijn te verdedigen, wie zal het dan doen? Moet ons hele volk op den duur dan zo geschoffeerd en zo verzwakt zijn dat het enige wat de mensen nog rest, is te doen wat George Stratton gedaan heeft?’

Werner van der Merwe schudde langzaam zijn hoofd. Henning Klopper leek een verontschuldigende ondertoon in het antwoord van zijn vriend te beluisteren.

‘We hebben de grote oorlog verloren’, zei hij. ‘We zijn met te weinig mensen en we hebben niet verhinderd dat de Engelsen met te velen zijn geworden in het land dat ooit van ons was. We moeten proberen in een soort gemeenschap met de Engelsen te leven. Er blijft ons niets anders over. We zijn met te weinigen en zullen met te weinigen blijven. Zelfs als onze vrouwen niets anders doen dan alleen nog maar kinderen baren.’

‘Het is niet alleen een kwestie van genoeg mensen’, antwoordde Henning Klopper opgewonden. ‘Het gaat ook om trouw. Om verantwoordelijkheid.’

‘Dat niet alleen’, zei Werner van der Merwe. ‘Nu begrijp ik wat je met je verhaal wilde zeggen. En ik geef je gelijk. Niemand hoeft mij eraan te herinneren wie ik ben. Maar je bent een dromer, Henning Klopper. Onze werkelijkheid is nu eenmaal zoals ze is en niet anders. Daar kan zelfs je dode sergeant niets aan veranderen.’

Onder het roken van zijn cigarillo had Hans du Pleiss aandachtig zitten luisteren. Nu legde hij hem in de asbak en keek naar Henning Klopper.

‘Je hebt een idee’, zei hij. ‘Wat moeten we volgens jou doen? Bijvoorbeeld iets dergelijks als de communisten in Rusland? Naar

de wapens grijpen en als partizanen de Drakensbergen intrekken? Bovendien vergeet je dat we niet alleen te veel Engelsen in dit land hebben. De grootste bedreiging voor onze manier van leven komt van de kant van de inboorlingen, de zwarten.'

'O, die zullen nooit een rol spelen', antwoordde Henning Klopper. 'Die zijn zo inferieur aan ons, die zullen altijd doen wat we ze zeggen en altijd denken wat we willen dat ze denken. Alleen onze strijd tegen de invloed van de Engelsen zal voor onze toekomst bepalend zijn. Meer niet.'

Hans du Pleiss dronk zijn koffie op en riep de oude kelner die onbeweeglijk bij de keukendeur stond te wachten. Ze waren de enigen in het café, op een paar oudere mannen na die in een eindeloos schaakspel verdiept waren.

'Je hebt mijn vraag niet beantwoord', zei Hans du Pleiss. 'Heb je soms inderdaad een idee?'

'Henning Klopper heeft altijd goede ideeën', zei Werner van der Merwe. 'Of het nu gaat om de rangeerterreinen van de Zuid-Afrikaanse Spoorwegmaatschappij te verbeteren of hoe je mooie vrouwen het hof moet maken.'

'Misschien', zei Henning Klopper glimlachend. Hij had het gevoel dat zijn vrienden eindelijk luisterden. Ook al waren zijn gedachten nog niet uitgekristalliseerd en vaag, hij realiseerde zich wel dat hij wilde praten over datgene, waarover hij zo lang had lopen piekeren. De oude kelner kwam naar hun tafeltje toe.

'Drie port', bestelde Hans du Pleiss. 'Het stuit me weliswaar tegen de borst om iets te drinken waar de Engelsen zo gek op zijn, maar ten slotte komt deze wijn uit Portugal.'

'De Engelsen zijn anders de grootste producenten van Portugese portwijn', wierp Werner van der Merwe tegen. 'Die verdomde Engelsen zitten overal. Overal.'

De kelner was begonnen de koffiekopjes weg te nemen. Toen Werner van der Merwe het over de Engelsen had, stootte de man per ongeluk tegen het tafeltje. Er viel een melkkannetje om en er spatte wat melk op Van der Merwes overhemd.

Het werd stil aan het tafeltje. Werner van der Merwe keek naar de kelner. Toen stond hij abrupt op, pakte de oude man bij zijn